

Piotr Morciniec

"Xenotransplantation : ethische und rechtliche Probleme", M. Quante, A. Vieth, Paderborn 2001 : [recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 41/2, 204-209

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nurtu teologii. Forte poświęca im pierwszy rozdział książki i, co najważniejsze, przedstawiając *nie (...) jakąś „nową”* (polemizując z W. Hamiltonem) *istotę chrześcijaństwa, ale (...) „tę” istotę, która od samego początku ruchu chrześcijańskiego zabrzmiała jako dobra nowina* (s. 169), uwydatnia konsekwentnie te jej aspekty, które najmocniej przemawiają do współczesnego adresata Ewangelii. Można i należy zastanawiać się, czy interpretacja naszych czasów w kluczu postmodernizmu wyjaśnia je wyczerpująco, lecz nie sposób ignorować dziedzictwa nowożytnej podmiotowości.

Pominąwszy pierwszy, wstępny rozdział oraz aneks, prezentacja centralnego zagadnienia rozprawy podzielona została na trzy części (rozdziały). Bohaterem pierwszej z nich (rozdz. II) jest Trójca Święta objawiona we wcielonym Słowie, dzięki czemu słusznie zostaje podkreślone, że centralną Prawdą chrześcijaństwa nie jest człowiek (Feuerbach), lecz Bóg. Druga część (rozdz. III) przypomina natomiast, że chrześcijaństwo nie jest jakąś teoretyczną abstrakcyjną doktryną, ani wyłącznym dziełem Boga, ale Słowem wypowiedzianym przez Boga Ojca, które pragnie być przyjęte przez ludzi w Duchu Świętym, aby odmienić radykalnie nasze życie.

Wydaje się że, struktura wykładu zyskałaby na przejrzystości, gdyby Forte pozostał na tych dwóch naturalnie uzupełniających się częściach, przedstawiających głównych bohaterów historii zbawienia: Trójosobowego Boga i człowieka. W rzeczywistości, pierwszy paragraf ostatniego czwartego rozdziału (*Ku pięknu Boga*), poświęcony przede wszystkim Maryi (*Kobieta piękna*), jako wyjątkowemu przypadkowi „odkupionej egzystencji” (s. 132), stanowi integralną część rozdziału trzeciego, a jego drugi paragraf (*Śmiertelne, zbawcze piękno*), kontemplujący piękno Boga objawione w Ukrzyżowanym, nawiązuje wyraźnie do treści rozdziału drugiego. Postulowane uproszczenie struktury rozprawy wychodzi naprzeciw intencji Autora ukazania tego, co w chrześcijaństwie jest najistotniejsze, jego centrum i jego specyfiki.

Ks. Dariusz Piskorski

M. Quante, A. Vieth (Hrsg.), *Xenotransplantation. Ethische und rechtliche Probleme*, Mentis Verlag, Paderborn 2001, ss. 222.

Nakładem wydawnictwa „Mentis” ukazał się drugi tom w serii „Ethica”, poświęcony w zachodnim świecie żywo dyskutowanym problemom związanym z medycyną transplantacyjną. Współczesna medycyna oddaje do dyspozycji człowiekowi chorego coraz nowsze metody diagnostyczne, lekarstwa i terapie. Po okresie nieufności wzglę-

dem nowej formy leczenia, transplantacje stały się niekwestionowanym dobrodziejstwem na horyzoncie zmagania o ludzkie życie i zdrowie. Równoległe z rozwojem medycyny przeszczepowej okazało się jednak, że szczególnie poszukiwanym i deficytowym dobrem są ludzkie organy i tkanki, które mogą posłużyć jako „lekarstwo” dla człowieka chorego. Praktyka pokazała, że im większy postęp w dziedzinie transplantologii, tym mniej dawców cennych organów. Nic więc dziwnego, że poza edukacją do międzyludzkiej solidarności, coraz częściej poszukuje się alternatywnego materiału przeszczepowego. Za jedno z możliwych źródeł organów uchodzi materiał pochodzenia zwierzęcego, a więc zwierzęce organy i tkanki. Ta stosunkowo nowa i eksperymentalna gałąź medycyny transplantacyjnej – ograniczona zasadniczo do przeszczepów organów – leży w centrum zainteresowania autorów przedstawianej publikacji.

Jako że ksenotransplantologia jest nie tylko nową formą terapii, lecz także ze względu na kompleksowość problemów dochodzących do głosu przy jej zastosowaniu, budzi ona wiele kontrowersji i niezdrowej sensacji. Na marginesie należy dodać, że dotychczas zasadniczo przeprowadzano próby na zwierzętach, którym wszczepiano implantat pochodzący od innego gatunku, zaś faza prób klinicznych to „melodia” przyszłości. W przeciwieństwie do entuzjastycznych doniesień prasowych ostatnich lat, omawiana praca zbiorowa podejmuje rzeczową analizę problemów dochodzących do głosu w przypadku terapeutycznego zastosowania tej formy przeszczepów. Nie dziwi ten ton, skoro korpus pracy stanowią trzy referaty, które pierwotnie były sprawozdaniami z analizy międzynarodowej literatury fachowej na temat ksenotransplantacji, przeznaczonymi dla komisji niemieckiego Bundestagu. Mimo iż autorzy odnoszą się postulatycznie do rzeczywistości niemieckiej, nie tracą jednak z oczu całego spektrum problemowego. Stąd publikacja posiada swoją doniosłość dla wszystkich zainteresowanych przeszczepami międzygatunkowymi. Szczególnie jednak godna polecenia jest dla środowiska polskiego, w którym w niewystarczającym stopniu podjęto dyskusję społeczną nad problemami transplantologii tradycyjnej – stawiając społeczeństwo przed faktami dokonanymi (ustawa transplantacyjna z kontrowersyjnymi rozwiązaniami), a poglądy na temat przeszczepów międzygatunkowych w zasadniczym stopniu kształtowane są przez bardziej sensacyjne niż rzetelne doniesienia prasowe.

Kompetentność przedstawianego opracowania dodatkowo podkreślają pozaśtałe elementy publikacji. Książka rozpoczyna się od „Wprowadzenia” (s. 9-14), którego autorem jest jeden ze znaczących bioetyków niemieckich, Dieter B i r n b a c h e r, zajmujący się tą problematyką od dobrych kilku lat. Natomiast po artykułach tematycznych zamieszczono angielsko- i niemieckojęzyczną bibliografię przedmiotu (s. 203-214) oraz wykaz istotnych adresów internetowych (uporządkowanych według krajów i organizacji), pod którymi można znaleźć dokumenty i ekspertyzy dotyczące ksenotransplantacji (s. 215-222). W zestawieniu nie zabra-

kło również pocztowych adresów instytucji i organizacji mających coś do powiedzenia w kwestii przeszczepów międzygatunkowych. Zwłaszcza w przypadku bibliografii przedmiotowej uderza nie tylko bogactwo wskazanych źródeł, lecz także jej aktualność (do roku 2000 włącznie) i interdyscyplinarność. Rzetelności zestawienia źródłowego nie umniejszają drobne niedociągnięcia, np. dwukrotne wymienienie artykułu C. Hammer (1995) z drobnymi różnicami w zapisie (s. 209), czy brak stron artykułu C. Schwarz (1994) – s. 213. Załączona bibliografia pozwala stosować w przypisach artykułów uproszczony zapis, na który składają się: nazwisko pierwszego autora, rok ukazania się pozycji oraz numer strony.

Typowe wprowadzenie do zasadniczych partii opracowania Birnbacher ograniczył do jednego zdania, sam zaś zajął się naszkicowaniem istotnego problemu etycznego, jaki niesie ze sobą ksenotransplantologia. Chodzi mianowicie o brak odpowiednich narzędzi etycznych do rozstrzygania pojawiających się tutaj kwestii. Niezależnie od stosowanego modelu argumentacyjnego, prędzej czy później pojawia się pytanie o ryzyko i szanse, jakie niosą przeszczepy międzygatunkowe. Ponieważ w przypadku ocenianej pod kątem dobra moralnego terapii istnieje realne ryzyko zarówno indywidualne, jak i zbiorowe (społeczne), nie do końca adekwatne okazują się tradycyjne sposoby rozwiązywania dylematów etycznych, w których ostatnie zdanie należało do zainteresowanego pacjenta (świadoma zgoda). Birnbacher pyta również o niezbędny stopień bezpieczeństwa, który musi być społecznie zagwarantowany w przypadku podjęcia prób klinicznych nowej terapii. Na niewielu stronach udało mu się nie tylko pokazać złożoność analizowanej problematyki etycznej oraz dokonać krytyki będących do dyspozycji gotowych rozwiązań, lecz także potwierdzić zasadność poszukiwania krótko- i długofalowych rozwiązań alternatywnych, które zresztą wymienia. Takie wprowadzenie istotnie zwiększa zainteresowanie następującymi po wprowadzeniu referatami.

Trzy części publikacji posiadają wspólny mianownik tematyczny, jednakże opracowują problemy ksenotransplantacji z różnych perspektyw. Michael Quante scharakteryzował problemy etyczne związane z przeszczepami międzygatunkowymi, Stefan Jungblodt aspekty prawne, a Rainer Paslack przedstawił aktualny stan i perspektywy przyszłościowe nowej terapii w oparciu o analizę krajowych i międzynarodowych studiów i ekspertyz.

Konstrukcja artykułu Michaela Quante (s. 15-66) jest klarowna, bowiem autor operuje ostrymi podziałami i schematami. Wychodzi od czterech dość powszechnie przyjmowanych przesłanek, które zamierza zweryfikować: 1) tradycyjna transplantologia jest opcją medyczną etycznie respektowaną; 2) ksenotransplantologia służy przezwyciężaniu deficytu organów do przeszczepów i stąd jest etycznie zalecana lub akceptowana; 3) z perspektywy ludzkich roszczeń, rozstrzygający problem stanowi rozważenie indywidualnych korzyści biorcy i ryzyka, na jakie nara-

żone zostaje społeczeństwo; 4) wykorzystanie zwierząt ksenogenicznych do celów transplantacyjnych jest – pod konkretnymi warunkami – etycznie dopuszczalne (zob. s. 16-18 i powtórzenie s. 61). Analiza aspektów etycznych ksenotransplantacji podjęta została w odniesieniu do trzech obszarów problemowych, które z kolei, w miarę potrzeb, podlegają dalszemu różnicowaniu. Za takie obszary autor uważa: *roszczenia nieludzkie*, tzn. dotyczące zwierząt, gatunków i natury, *roszczenia ludzkie* w pełnym zakresie, tj. od osoby dawcy aż po społeczeństwo, oraz *problemy alokacyjne*, czyli odnoszące się do sprawiedliwości rozdzielczej. Mimo iż ostatni obszar problemowy należy do podgrupy roszczeń ludzkich, został wyodrębniony ze względu na jego szczególne znaczenie oraz klarowną, niezależną strukturę problemową. Wyniki analizy poszczególnych obszarów zostają następnie ze sobą zestawione i wyważone. W każdym zakresie problemowym autor odwołuje się do kolejnych podpoddziałów, wykazuje się podziwu godną erudycją i konsekwentnie zmierza do weryfikacji wyjściowych przesłanek. W tym miejscu należy uczciwie dodać, że tekst jest merytorycznie i językowo nielatwy, stąd jego lektura stanowi raczej systematyczne przegryzanie się przez kolejne etapy analiz, niż swobodne odkrywanie nowych horyzontów. Nie zmienia to faktu, że w artykule rzetelnie opracowano wszystkie istotne aspekty problematyki etycznej, które dochodziły do głosu w ramach dyskusji nad przeszczepami międzygatunkowymi. Podsumowanie wysiłku badawczego stanowi rzeczowa i – dodajmy – dość zaskakująca „ocena końcowa” (s. 61-63). Zdaniem autora, ksenotransplantacje są działaniem etycznie wątpliwym ze względu na swoje konsekwencje. Szczególnie druga weryfikowana przesłanka okazuje się fałszywa, bowiem obecnie (a nawet na długie lata) przy pomocy tej formy terapii nie tylko nie zmniejszy się deficytu organów do przeszczepów, lecz może wręcz dojść do dalszego spiętrzenia się istniejących problemów alokacyjnych. Ze względu na konsekwencje, pod znakiem zapytania postawione zostają kolejno wszystkie pozostałe przesłanki wyjściowe. Z takiej perspektywy trudno nie zgodzić się z autorem, który kończy artykuł stwierdzeniem, że tylko w przypadku możliwości uniknięcia wskazanych konsekwencji oceniana opcja medyczna może być etycznie akceptowana. W przeciwnym wypadku może dojść do paradoksu, że terapia, która miała służyć pacjentowi i wspierać transplantologię, szkodzić będzie zarówno zainteresowanym, jak i samej medycynie przeszczepowej. Przy wszystkich wskazanych wartościach opracowania, nie do zaakceptowania z perspektywy personalistycznej jest operowanie terminologią (i koncepcją antropologiczną) określonej proveniencji utilitarystycznej, która pozwala mówić o „ludzkich nie-osobach”, uznając za takie np. noworodki bezmózgowe i zrównując je w prawach ze zwierzętami.

W drugiej części książki Stefan Jungblodt wnikliwie przebadął aspekty prawne ksenotransplantacji (s. 67-134). Autor określił swoje zamierzenie jako opracowanie przyczynku do jurydycznego zmierzania się z tematyką przeszczepów międzygatun-

kowych. Takie przedsięwzięcie jest ze všech miar ważne, bowiem w przypadku tej opcji badania medyczne i dyskusja społeczno-etyczna toczą się równolegle, a zadaniem prawa byłoby zajęcie się powstającymi problemami jurydycznymi, zanim staną się przedmiotem działania sądów. Zanim autor przeszedł do wykonania postawionego sobie zadania, podjął kilka kwestii interesujących dla każdego czytelnika. Za taki wkład należy niewątpliwie uznać próbę określenia pojęcia ksenotransplantacji przy pomocy dwu uzupełniających się definicji (s. 69-70), a także takie zestawienie korzyści i ryzyka, związanych z tą formą terapii, które jednoznacznie pokazuje złożoność problematyki (s. 71-76). Autorowi na niewielu stronach udało się wydobyć wiele istotnych kwestii, mających duże znaczenie dla holistycznej oceny przeszczepów międzygatunkowych. Analizy sytuacji prawnej w odniesieniu do ksenotransplantacji dokonano w dwu blokach, przy czym warto za autorem podkreślić, że dotychczas niewiele jest pisarstwa prawniczego dotyczącego wprost tematyki. Pierwszy blok stanowi analiza prawodawstwa niemieckiego pod kątem wskazań, które można odnieść do tych specyficznych przeszczepów. W pierwszej kolejności zajęto się ustawą zasadniczą, zwracając uwagę na ochronę godności człowieka i prawa do życia oraz do nienaruszalności cielesnej, a także wolności badań. Ponieważ polska konstytucja również odwołuje się do tych wartości, analizy można przez analogię przenieść na rodzimy grunt. Ponadto w tym bloku przeanalizowano ustawę transplantacyjną, ustawę o środkach leczniczych, rozporządzenia ministerstwa zdrowia, ustawę genetyczną i o ochronie zwierząt, i inne. Praktycznie interesujący jest *passus* o regulacjach ogłoszonych przez samo środowisko medyczne oraz nakreślenie drogi, która jest jeszcze do przebycia przed rozpoczęciem prób klinicznych na ludziach. Pouczające jest w tym kontekście zaakcentowanie potrzeby oszacowania ryzyka, świadomej zgody probanta oraz roli komisji etycznej. Dla postronnego czytelnika ciekawszy jest jednak drugi blok, w którym omówiono regulacje zagraniczne (w stosunku do Niemiec) wraz z ich implikacjami, najpierw według klucza krajów (s. 122-125: na pierwszym miejscu znalazły się Szwajcaria i USA, bowiem jako pierwsze podjęły próby wypracowania bazy prawnej), a następnie w odniesieniu do zjednoczonej Europy (s. 126-130). Wobec istnienia w naszym kraju „pustyni prawnej” w kwestii przeszczepów międzygatunkowych, ten artykuł może stanowić dobrą odpowiedź, w jakim kierunku mogłoby pójść rodzime prawodawstwo w ramach integracji europejskiej.

Nie ulega wątpliwości, że krajowe i międzynarodowe studia i ekspertyzy stanowią bogate źródło wiedzy na temat, którego dotyczą. Nie inaczej ma się rzecz z zagadnieniem przeszczepów międzygatunkowych. Stąd artykuł Rainera Paslacka, kończący merytoryczną część książki, oferuje ciekawy i pouczający rys aktualnego stanu i perspektyw ksenotransplantacji (s. 135-200). Artykuł rozpoczyna się od krótkiego streszczenia, w którym jako cel opracowania wskazano *analizę porównawczą* wspomnianych wyżej opracowań. Studząc zapał zwolenników nowej te-

rapii, autor już na początku podkreśla, że wprowadzenie ksenotransplantacji do istniejącej praktyki przeszczepowej ocenia się jako *problematiczne*. W analizowanych studiach obserwuje się wyraźną ewolucję od optymizmu wczesnych opracowań (ok. 1996) po sceptycyzm prac młodszych, wynikający z nagromadzenia nierozwiązanych problemów.

Całe opracowanie podzielne jest na cztery paragrafy: 1) tło i cele badań; 2) indywidualna ocena zgromadzonych studiów i ekspertyz; 3) porównanie wyników analizowanych prac oraz 4) wskazania (dla niemieckiego prawodawcy) dotyczące niezbędnych działań w tym obszarze. O ile we wprowadzeniu do paragrafu pierwszego pojawia się kilka powtórzeń w stosunku do poprzednich artykułów (historia, istotne problemy „techniczne”, główne argumenty za i przeciw), o tyle już wykaz wiodących pytań, na które artykuł chce odpowiedzieć, przedstawia się interesująco i pouczająco. Autor „lubuje się” zresztą w tworzeniu niekończących się list pytań domagających się odpowiedzi w ramach problematyki ksenotransplantacyjnej. Moim zdaniem, właśnie te zestawienia stanowią istotny wkład autora w opracowywane zagadnienie. Każdemu czytelnikowi, który chce sobie wyrobić zdanie na temat ksenoprzeszczepów, można gorąco polecić lekturę zwłaszcza „listy najważniejszych pytań i odpowiedzi” (s. 188-197), które dodatkowo przyporządkowano poszczególnym obszarom problemowym lub zainteresowanym podmiotom. W ramach analizy porównawczej autor przebadał osiem ogłoszonych ekspertyz i wytycznych krajowych i międzynarodowych, posługując się zawsze takim samym wzorcem (zob. s. 140-141). Drobny mankament, występujący w paragrafie drugim, stanowi zastosowanie „mieszanki językowej” niemiecko-angielskiej. Widocznie autor założył, że w niektórych przynajmniej przypadkach tłumaczenie tekstu nie odda go dostatecznie dokładnie. W ramach porównania opracowywanych dokumentów udało się naszkicować ogólne stanowisko liczących się gremiów wobec przeszczepów międzygatunkowych w istotnych kwestiach (s. 174-187), co znowu dokonane zostało wg czytelnego schematu. Na tej bazie zapoznanie się z ww. listą zagadnień szczegółowych można uznać za poprawianie ostrości widzenia problematyki prawno-etycznej ksenotransplantacji. Artykuł autorstwa Rainera Paslacka czyta się, według mnie, najłatwiej, najprawdopodobniej ze względu na komunikatywny język i klarowny, ale nie nużący schemat przedstawienia tematyki.

Podsumowując lekturę omawianej pracy zbiorowej, należy stwierdzić, że publikacja stanowi źródło niezbędnych informacji, oferuje przydatne strukturyzacje problemów oraz może pomóc w kompetentnym wartościowaniu przeszczepów międzygatunkowych. Stąd też można ją polecić polskiemu czytelnikowi jako rzetelne opracowanie problematyki ksenotransplantacyjnej.

Ks. Piotr Morciniec